

TIBOR MIHELČ

Uroš Grilc: *O filozofiji pisave – Na poti k Derridaju*. Ljubljana: Analekta 2001.

Ko govorimo o slovenskih publikacijah, ki obravnavajo misel Jacquesa Derridaja, bi samo slepi lahko zgrešili ime Uroša Grilca, ki je avtor večine uvodnikov in spremnih besed k prevodom Derridajevih del. Tako bi podnaslovu knjige *O filozofiji pisave* bržkone lahko dodali prislov "ponovno", saj je avtor pot k Derridaju že nekajkrat prehodil. Prav zato od nedavnega "potovanja" ne smemo pričakovati kakih eksotičnih spomin(k)ov, nepričakovanih peripetij ali celo novo odkritih svetov. Knjiga torej ne vabi na brezskrbne počitnice, prej na strokovno ekskurzijo, ki zahtevnemu bralcu jamči, da mu bo dodobra razkazala celoten opus Derridajevih del ter ga spoznala z njegovim filozofskim izrazoslovjem.

Tu in tam bo kak mlad filozof hitel povedati, da je Derridajeva misel zastarela, da sta s patino prekrita tako njegovo metodološko orodje kot delovni prostor. Vzrok tega je deloma to, da se njegova misel neprestano sprašuje po terminih, ki jih na primer sodobna semiološka analiza nereflektirano in konfekcijsko uporablja, ko želi denimo pokazati, kako s pomočjo konotacij, ki jih sporoča reklamni oglas, razkrinkati potrošniško ideologijo. Vendar pa gre v takem primeru bolj za spogledovanje z idejami Rolanda Barthesa, morda celo Umberta Eca, in ne toliko s tistimi, ki jih ponuja Jacques Derrida. Čeprav služijo osnovni strukturalistični termini (znak, označevalec, označenec ...) enako dobro tako Barthesu kot Derridaju, pa slednjega vendarle mikajo, recimo temu, bolj osnovna vprašanja: kako po tem, ko smo že označili stvar z govorom, ponovno označiti to,

kar je že označeno, na da bi pri tem storili silo samemu *lógosu*? Povedano drugače: kako še enkrat in brez slabe vesti reprezentirati ter dopolniti fonični označevalec, če pa je vez med mišljenjem in glasom edina naravna vez. "Glas je prvi označevalec duše" se namreč glasi eno izmed gesel logo/fonocentrizma, ki je zaznamovalo tudi očeta strukturalizma – Ferdinanda de Saussura. Kajti takoj, ko glas nadomestimo z grafemskim označevalcem, je ta od prvega za vselej ločen. Za metafiziko je to pomenilo veliko oviro, saj je znak zanjo že a priori pojem sekundarnosti, pisava kot sistem znakov pa potem takem sekundarno tega sekundarnega.

Derrida je seveda vedel, da je pisava reprezentant smrti, nekakšna grobnica, kamor je (po)klican *logos*, a je hkrati trmasto dokazoval, da je ravno zato že vselej navzoča ob njegovem rojstvu, vedno že njegova življenjska možnost.

V tem smislu se Grilčeva pot in cilj z Derridajevima bistveno ne razhajata. Hodeč po plitkih Derridajevih stopinjah želi Grilc pisavo pojmovno ločiti od govora, ji povrniti njeno veljavo ter ugotoviti, ali morda obstaja neka grafemskost, čista razlika (*la différence*) v obliki prapisave (*arche-écriture*), ki je vselej že pred pisavo in govorom. Da bi pisavo, četudi je bila v Platonovem *Faidrosu* izgnana iz polja védenja, v *Timaju* in *Filebu* ponovno našel in razglasil za njegov formalni pogoj, se Grilc, tako kot poprej Derrida, vrine med metafizična nasprotja ter zasuka njihovo hierarhično zgradbo, da bi tako laže posegel po razliki, ki pogojuje vsakršno razlikovanje.

Največja ovira proti Grilcu v prvem poglavju knjige, ko skuša svoje delovno orodje – dekonstrukcijo – opisati v njenem pasivnem stanju, torej še preden zavzame svoj strateški položaj, aktivno operacijsko vlogo (to dekonstrukcijo na nek način uvršča ob bok Gadamerjevi hermenevtiki), ki jo je precej laže zaobjeti, kadar je že na delu, skratka, ko že presvetli tekst.

Vendarle pa Grilcu dekonstrukcija ne pomeni enostavno rehabilitacije pisave, pa tudi pisava se mu ne kaže zgolj kot nek inertni, celo mrtvi dialog, ki bi za razliko od živega govora pripovedoval tudi takrat, ko bi bila bolj primerna tišina, ali pa ostajal nem, kadar bi želeli slišati še. Takšno je bilo nemara Platonovo stališče. Logocentristična obsodba pisave, pravi Grilc, je nekonsistentna, če le uspemo dokazati, da bi brez pisave *logos* ostal v sebi. Potrebno je torej z dekonstrukcijskim skalpelom zarezati ravno tam, kjer so člani med metafizičnimi termini znotraj antičnih tekstov najšibkejši, zakaj samo tako je možno pokazati, da je Sokratova in Platonova obsodba v svojem bistvu aporetična.

Davno je že tega, ko je Sokrat zavrnil pisavo, češ da mora pravo filozofijo prežemati živ pogovor. Samo tako lahko artikulirano in argumentirano širimo prave ideje. Logocentristični srd je zapustil varovancu (Platonu), ki pa je veliko pisal. V želji, da bi opravičil to "nesramno" početje, je svoje pisane mojstrovine strukturiral v obliki dialogov. Platon je pač vedno bil in vedno bo paradoksalna osebnost. Aporijo pisave v *Faidrosu* je tako možno motriti vzporedno z obsodbo figurativnega jezika, obsodbo, ki je prav tako ne smemo brati *per se*. Platon

piše, a obsodi pisavo, je pravcati mojster rokovanja z metaforo, pa vseeno (čeprav je znano, da je v mladih letih tudi sam pesnikoval) iz "Države" izžene pesnike, ki po metafori tako radi posegajo. Navsezadnje se k skripturalni metafori zateče tudi sam in jo vpne v zvijačno ekonomijo: ovinek okoli resnice sprevrže v vračanje k resnici. Spričo iste nemoči podobno potezo kasneje ponovita tudi Jean-Jacques Rousseau in de Saussure: da bi pisavo obsodila, si od nje same sposojata dokaze, ki jo bodo obremenili. Uporabljata njen *téchne* in *nómos*, da bi zaščitila opozicijo – *phýsis*.

Vsaka pomožna stvar lahko razumnemu delu duše koristi ali pa škodi, lahko je hkrati zdravilo in strup – *phármakon*. Te polisemičnosti po Derridaju ni moč ločiti. Trobelika, ki jo zaužije Sokrat, ima torej ontološki status: je strup, a vendarle "spodbudi k premisleku *éidos* in k nesmrtnosti duše". *Phármakon* je produkt nekega *téchne*, tujek, ki "od zunaj" okrepi obrambo organizma in mu vsili ne-lastno gibanje. Nikakor ni naključje, da že egipčanski mit o izvoru pisave (Grki omenjeni mit prevzamejo, kar ima velike posledice za njihovo misel) izpostavlja določeno vez med pisavo in *phármakonom*. Obakrat gre za *téchne*, za neko dopolnilno dejavnost, s katero se zapolni manko spomina in manko obrambe mehanizma pred razvojem bolezni. Pisava je *phármakon* za spomin, tako kot je (če dovolite, da v besedno igro povabimo Rousseauja) masturbacija *phármakon* za spolnost – "dopolnilna večšina", ki zapolni manko mesene ljubezni. Toda pisava se ne ustavi pri dopolnilu, funkcija dopolnila pravzaprav sploh ni ključna ovira za sprejetje pisave. Oviro (pred)postavlja podvojitve, ki iz dopolnila izhaja.

Z drugimi besedami: pisava se lahko odtrga od posnemanega modela ter se postavi na mesto izvora. Po zgledu slikarske umetnosti proizvaja le posnetke bivajočega – posnema posnemanu (Platon v tem vidi vez med sofistom in pisavo). Vendarle pa obsodba pisave s tem še vedno ni konsistentna, kajti ravno ponavljanje po sebi je eden izmed pogojev resnice. Šele tisto, kar se lahko ponavlja kot identično in "identifikabilno v svoji enakosti s samim seboj", je lahko večno idealno in resnično. *Eidos* je torej forma čistega ponavljanja in kot tak je hočeš nočeš primoran vključevati *mimesis*. Da bi "pisavo v duši" in "slikarstvo v duši" uzrli kot pomagalo logosu v lastnem opisovanju, se je treba z Grilcem sprehoditi vse do Husserlove transcendentalne fenomenologije, da bi uvideli, kako je pisava konstitutivna za idealni objekt le, če skoz in skoz nastopa kot grožnja temu objektu, kot opomin na njegovo končnost. Ko je filozofija proizvedla transcendentalno, je taisto končnost, smrt, postavila za nekaj sekundarnega, nebistvenega. Na tej točki intervenira Grilc z dekonstrukcijo: pisavo kot reprezentanta smrti pokaže kot nepogrešljivo za produkcijo transcendentalnega.